

Бобко Н.А.
старший викладач кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія
o.troyan@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Бобко Н.А. Особливості визначення показників ефективності використання основних засобів підприємства. У статті визначено ознаки ефективного використання основних фондів, розкрито зміст та сучасні методичні підходи до оцінювання ефективності їх використання, охарактеризовано систему оціночних показників ефективності використання основних фондів.

Бобко Н.А. Особенности определения показателей эффективности использования основных средств предприятия. В статье определены признаки эффективного использования основных фондов, раскрыто содержание и современные методические подходы к оцениванию эффективности их использования, охарактеризована система оценок показателей эффективности использования основных фондов.

Bobko N. Features of determining of indexes of enterprise fixed assets usage efficiency. In the article certain signs of the effective use of capital assets, exposed maintenance and modern methodical approaches, are to the estimation of efficiency of their use, the system of evaluation indexes of the use of capital assets is exposed and described.

Вступ. Підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є одним з основних питань в умовах ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку.

Забезпечення певних темпів розвитку та підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та ліпшого використання діючих основних фондів підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтримуванню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого – дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондівіддачу та прибутковість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми оцінки ефективності використання основних засобів підприємства розглядаються в роботах багатьох вітчизняних вчених та фахівців: С.Ф. Покропивного, М.Г. Грещака, М.С. Герасимчука, М.Д. Білика, М.А. Болюха, В.М. Мельника, В.О. Меца, О.В. Павловської, Г.В. Савицької, Н.М. Бондара та інших.

Мета роботи: розглянути теоретичні підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів виробництва та виявлення основних напрямів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наука пропонує значну кількість підходів до оцінювання ефективності використання основних фондів. Так, С.Ф. Покропивний використовує систему показників, яка може вичерпно характеризувати ефективність основних фондів. Вона охоплює два блоки: перший – показники ефективності відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці; другий – показники рівня використання основних фондів у цілому та окремих їх видів (рисунок 1) [2, с. 115-116].

Рисунок 1 – Система показників ефективності основних фондів

Бондар Н.М. для характеристики стану і використання основних фондів підприємства застосовує чотири групи показників:

- показники технічного стану та руху основних фондів (коефіцієнти зносу, придатності, оновлення, вибуття);
- показники завантаження основних фондів (коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного та інтегрального використання);
- показники технічного оснащення підприємства (фондооснащеність, фондоозброєність та енергоозброєність праці);
- показники ефективності використання основних фондів (фондовіддача, фондомісткість, рентабельність основних фондів) [1, с. 89-90].

Дещо відмінний підхід до оцінювання основних засобів виробництва запропонував Сідун В.А. Вчені показники використання основних фондів поділяє на три групи:

- показники ступеня зносу (коефіцієнти зносу та придатності);
- показники інтенсивності відновлення основних фондів (коефіцієнти оновлення та вибуття, швидкість оновлення);
- показники ефективності використання основних фондів (загальні та часткові) [6, с. 78-79].

Наведені сучасні підходи до визначення ефективності використання основних фондів досить різноманітні, але в переважній більшості ґрунтуються на одних оціночних показниках, які слід розглядати як три підсистеми:

- 1) показники, які характеризують технічний стан (відтворення) основних фондів;
- 2) узагальнюючі показники використання основних фондів;
- 3) часткові показники використання основних фондів.

Для забезпечення нормальних умов здійснення виробничого процесу та підвищення його ефективності основні засоби мають бути у відповідному технічному стані, який оцінюють на підставі таких показників, як коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності.

Коефіцієнт зносу показує, яка частина вартості основних засобів перенесена на готову продукцію (списана на витрати діяльності в попередніх періодах). Розраховується як відношення зносу основних засобів підприємства (суми амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання) на певну дату до первісної (переоціненої) їх вартості на ту ж дату.

Коефіцієнт придатності – показник, зворотний до коефіцієнта зносу. Він показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі здійснення господарської діяльності (не перенесена на готову продукцію), і обчислюється як відношення залишкової вартості основних засобів підприємства на певну дату до їх первісної (переоціненої) на ту ж дату [4, с. 163].

Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів. Він показує частку введених основних засобів за визначений період у загальній вартості основних засобів на кінець звітного періоду [3, с. 441].

Коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує рівень інтенсивності їх вибуття зі сфери виробництва. Коефіцієнти вибуття та придатності якнайтісніше залежать від темпів оновлення основних засобів: що більше коефіцієнт вибуття наближається до коефіцієнта оновлення, то нижчим є рівень зносу основних засобів і ліпшим їх технічний стан.

Коефіцієнт приросту основних засобів характеризує рівень приросту основних засобів або окремих його груп за певний період [3, с. 442-443].

Необхідно також розрізняти дві форми оновлення основних фондів – екстенсивну та інтенсивну. Екстенсивне оновлення характеризує темпи збільшення обсягу експлуатованих основних фондів. Інтенсивне оновлення

передбачає заміну діючих основних фондів новими, більш ефективними. Проте процес виведення з експлуатації застарілих та спрацьованих основних фондів не можна ототожнювати з інтенсивним оновленням діючих засобів праці. Реальний господарський оборот охоплює не лише введення в дію нових і виведення з експлуатації спрацьованих фондів, а й передачу певної їхньої частини з балансу одного підприємства на баланс іншого [2, с. 115-116].

Для узагальнюючої характеристики ефективності використання основних фондів у першу чергу використовується показник фондovіддачі. Фондовіддача показує величину вартості виготовленої продукції, що припадає на 1 гривню вартості основних засобів (може визначатися за товарною, валовою або реалізованою продукцією). Зростання фондovіддачі є позитивною тенденцією в діяльності підприємства. Для підвищення фондovіддачі необхідно нарощувати обсяги виробництва продукції за рахунок більш інтенсивного використання основних засобів і знижувати середньорічну вартість цих засобів за рахунок ліквідації зношених, мало продуктивних і не використовуваних у виробництві [5, с. 159].

Фондомісткість є показником, оберненим до фондovіддачі. Вона характеризує, яка частина середньорічної вартості основних фондів припадає на 1 грн. випущеної підприємством продукції.

Рентабельність основних фондів характеризує, яка частка прибутку підприємства припадає на 1 грн. середньорічної вартості основних фондів [1, с. 98].

Забезпеченість підприємства основними засобами характеризується показниками фондоозброєності праці та технічної озброєності праці.

Фондоозброєність праці розраховується як відношення середньої вартості основних виробничих засобів основного виду діяльності до кількості робітників у найбільшу зміну або до їх середньооблікової чисельності.

Рівень технічної озброєності праці розраховується як відношення середньої вартості активної частини основних засобів до кількості робітників у більш численну зміну або до їх середньооблікової чисельності [3, с. 445].

Підсистема часткових показників ефективності використання основних виробничих фондів включає: коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного й інтегрального використання обладнання; коефіцієнт змінності роботи устаткування.

Рівень використання обладнання за часом (рівень екстенсивного використання обладнання) характеризується системою показників – коефіцієнтів використання, які визначаються як відношення фактично відпрацьованого обладнанням часу до загального фонду часу.

Аналіз таких коефіцієнтів у динаміці за кілька звітних періодів дає змогу встановити тенденцію зміни рівня використання обладнання в часі.

Рівень використання потужності обладнання, його продуктивність (рівень інтенсивного використання обладнання) здебільшого характеризують коефіцієнтом інтенсивності завантаження, який обчислюють як відношення фактичного випуску продукції за одну машино-годину до планового її випуску.

Коефіцієнт інтегрального використання устаткування розраховується як добуток коефіцієнтів екстенсивного та інтенсивного використання обладнання [4, с. 173-174].

Найбільш важливим у практиці аналітичної роботи підприємств є коефіцієнт змінності роботи устаткування. У найбільш поширеному вигляді його визначають як відношення суми станко-змін, відпрацьованих протягом доби до загальної кількості машин, наявних у даному підрозділі [6, с. 80].

Для підприємств ряду галузей індустрії, і передусім машинобудування, надзвичайної гостроти набула проблема підвищення коефіцієнта змінності роботи виробничого устаткування. В Україні цей показник нині є невиправдано низьким і свідчить про наявність достатньо великих резервів ліпшого використання знарядь праці.

Найважливішим показником підвищення рівня ефективності використання основних фондів підприємства є зростання обсягів виробленої ним продукції (виконаних робіт, наданих послуг).

Одним з головних факторів підвищення ефективності основних фондів є їх оновлення та технічне вдосконалення. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу дає змогу підвищити рівень механізації та автоматизації виробництва, продуктивності праці робітників, сприяє економії матеріальних витрат, підвищує культуру та безпеку виробництва.

Значні резерви підвищення ефективності використання основних фондів містяться у збільшенні тривалості роботи машин та механізмів. Основними причинами цілозмінних та цілодобових простоїв обладнання є неузгодженість пропускнуєї спроможності окремих цехів і дільниць; незадовільна організація технічно-профілактичного обслуговування та ремонту устаткування, відсутність стабільності у забезпеченні робочих місць матеріалами, електроенергією, комплектуючими виробами, оснащенням тощо [1, с. 104-105].

Отже, усю сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо ліпшого використання основних фондів підприємства можна умовно поділити на дві групи:

- 1) збільшення екстенсивного завантаження;
- 2) підвищення інтенсивного навантаження.

За умов ринкової економіки процес господарювання в цілому має передбачати достатні економічні стимули для забезпечення ефективного використання основних фондів, усього майна підприємств. Дійова система таких колективних та індивідуальних економічних стимулів на підприємствах різних галузей народного господарства України поки що перебуває тільки на стадії становлення й розвитку. Широкому їй запровадженню сприятимуть: побудова механізму оплати праці залежно від кінцевих результатів виробництва; більш гнучка амортизаційна та інвестиційна політика; державна підтримка великих інвестиційних проектів, підприємницької діяльності тощо.

Висновки.

Таким чином, покращення використання основних фондів сприяє вирішенню широкого кола економічних проблем, спрямованих на підвищення ефективності виробництва: збільшення обсягів випуску продукції, зростання

продуктивності праці, зниження собівартості продукції, економію капітальних вкладень та підвищення доходності підприємства.

Для оцінки рівня ефективності відтворення основних фондів підприємства доцільно використовувати систему таких показників: показники, які характеризують технічний стан (відтворення) основних фондів; узагальнюючі показники використання основних фондів; часткові показники використання основних фондів.

Загалом, сукупність резервів підвищення використання основних засобів виробництва може бути визначена за такими групами: технічне вдосконалення засобів праці; збільшення тривалості роботи машин та обладнання; покращення організації та управління виробництвом.

Список літератури:

1. Бондар Н.М. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Бондар Н.М. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.: іл.
2. Економіка підприємства : Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – [Вид. 3-тє, без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 528 с.: іл.
3. Економічний аналіз : Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін. ; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – [Вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
4. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика : Підручник / За ред. проф. А.Г. Загороднього. – [Вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 440 с.
5. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : Навч. посібник для внз. / Костенко Т.Д. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
6. Сідун В.А. Економіка підприємства : Навчальний посібник / Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 356 с.

Ключові слова: основні фонди, ефективність, екстенсивність, інтенсивність, фондоддача, фондомісткість.

Ключевые слова: основные фонды, эффективность, экстенсивность, интенсивность, фондоотдача, фондоемкость.

Key words: fixed assets, efficiency, extensiveness, intensity, capital productivity, capital intensity.

Надійшла до редакції 18.11.2013 р.

Рецензент: к.е.н., доцент Ливошко Т.В.